

شاهنشاهی ساسانی

تورج دریایی

ترجمه مرتضی ثاقبفر

مجموعه کتابخانه ملی

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، جمهوری اسلامی ایران

کتابخانه ملی، تهران، خیابان ولیعصر، پلاک ۱۱۱، قفسه

* * *

مجله تورج

شماره ۱۰۰

مهرماه ۱۳۹۹

مجله تورج

شماره ۱۰۰

۷۶۶۱

مجله تورج

تعداد صفحات: ۱۱۶

شابک: ۹۶۴-۷۱۶-۱۱۶-۱۱۶

ISBN: 978-964-311-436-7

www.nli.ir

فهرست

مقدمه.....	۷
۱. تاریخ سیاسی ساسانیان.....	۱۱
۲. دین در شاهنشاهی ساسانی.....	۵۹
۳. اقتصاد و سازمان اداری ساسانیان.....	۱۰۱
۴. جامعه ساسانی.....	۱۴۱
۵. زبان و ادبیات در دوران ساسانی.....	۱۸۳
نمایه.....	۲۱۵

این اثر در تاریخ ... برای مخاطبان انگلیسی زبان نوشته شده است. فکر
نوشن ... کتابخانه ... دوره دکتر ... دانشگاه
کالیفرنیا ... از چند دانشگاه جهان که در آن تاریخ دوره
ساسانی ...
تاریخ ...
روزی ...
صحت ... که در حالی که جدا کتاب در باره تاریخ روم نوشته شده است، حتی
یک کتاب به زبان انگلیسی در باره تاریخ و تمدن ساسانی وجود ندارد. راست آن است
که به این موضوع نیندیشیده بودم که هر کس به تحصیل تاریخ ساسانی علاقه دارد باید
حداقل با زبان های فرانسه و آلمانی آشنا باشد (اگر افزون بر آن ها ایتالیایی و روسی را
نیز بداند چه بهتر). علاوه بر آن، نگارنده در این باب نیز بسی اندکند؛ از زمان انتشار
شاهکار آرتور کریستنسن به زبان فرانسه به نام ایران در زمان ساسانیان در ۱۹۲۲، فقط یک
کتاب کوچک دیگر در باره تاریخ ساسانی نوشته شده که آن هم تألیف کلاوس شیمان به
زبان آلمانی است. این کتاب نیز فقط طریقی کلی از تاریخ ساسانیان ارائه می دهد.
بدین ترتیب تصمیم گرفتم تاریخ تمدن ساسانی را بنویسم. بر وازه تمدن تأکید می کنم
چون از جمله مورخان هستم که به تاریخ جامع اعتقاد دارم، یعنی معتقدم برای درک تاریخ
یک قوم باید آن را در تماس و جامعیتش درک کرد: تاریخ، زبان، دین، جامعه و غیره. از
این رو این کتاب رویکردی کلی به تمدن ساسانی دارد و کوشش شده تا نظری جامع
در باره جنبه های گوناگون تمدن آن ارائه دهد. در این جا باید بگویم چگونه جسارت
انجام این وظیفه را در خود یافتیم. من در رشته^۵ تاریخ باستان متأخر (۲۰۰-۷۰۰ میلادی)

مقدمه

این اثر ترجمه فارسی کتابی است که برای مخاطبان انگلیسی زبان نوشته شده است. فکر نوشتن این کتاب از هنگامی در ذهنم شکل گرفت که دانشجوی دوره دکترا در دانشگاه کالیفرنیا - لوس آنجلس بودم، یعنی یکی از چند دانشگاه جهان که در آن تاریخ دوره ساسانی تدریس می‌شود. در این دانشگاه دانشجویان زیادی بودند که رشته اصلیشان تاریخ روم بود و با مورخان خاور نزدیک در باره پیوند تمدن‌ها به بحث می‌پرداختند. روزی یکی از دوستانم که در رشته تاریخ روم تحصیل می‌کرد به من گفت به نظرش عجیب می‌نماید که در حالی که صدها کتاب در باره تاریخ روم نوشته شده است، حتی یک کتاب به زبان انگلیسی در باره تاریخ و تمدن ساسانی وجود ندارد. راست آن است که به این موضوع نیندیشیده بودم که هر کس به تحصیل تاریخ ساسانی علاقه دارد باید حداقل با زبان‌های فرانسوی و آلمانی آشنا باشد (اگر افزون بر آن‌ها ایتالیایی و روسی را نیز بداند چه بهتر). علاوه بر آن، تک‌نگاری‌ها در این باب نیز بسی اندکند؛ از زمان انتشار شاهکار آرتور کریستینسن به زبان فرانسه به نام ایران در زمان ساسانیان در ۱۹۴۴، فقط یک کتاب کوچک دیگر در باره تاریخ ساسانی نوشته شده که آن هم تألیف کلاوس شیپمان به زبان آلمانی است. این کتاب نیز فقط طرحی کلی از تاریخ ساسانیان ارائه می‌دهد.

بدین ترتیب تصمیم گرفتم تاریخ تمدن ساسانی را بنویسم. بر واژه تمدن تأکید می‌کنم چون از جمله مورخانی هستم که به تاریخ جامع اعتقاد دارم، یعنی معتقدم برای درک تاریخ یک قوم باید آن را در تمامیت و جامعیتش درک کرد: تاریخ، زبان، دین، جامعه و غیره. از این رو این کتاب رویکردی کلی به تمدن ساسانی دارد و کوشش شده تا نظری «جامع» در باره جنبه‌های گوناگون تمدن آن ارائه دهد. در این جا باید بگویم چگونه جسارت انجام این وظیفه را در خود یافتم. من در رشته تاریخ باستان متأخر (۲۰۰-۷۰۰ میلادی)

تحصیل کرده‌ام و این رشته تحصیلی اصلی و آغازین من بود. در مقام مورخ آموخته بودم که نه تنها منابع مکتوب بلکه فرهنگ مادی نیز از اهمیت فراوانی برخوردار است. در تابستان ۱۹۹۵ این افتخار را پیدا کرده بودم که به عضویت «انجمن سکه‌شناسی آمریکا» در نیویورک پذیرفته شوم. هنگامی که در دانشگاه کلمبیا اقامت داشتم و در انجمن سکه‌شناسی مطالعه می‌کردم نه تنها لذت آشنا شدن با دانش سکه‌شناسی را چشیدم، بلکه ضمن مبادله اندیشه با محققان سراسر جهان به مطالعه دقیق فرهنگ مادی و سکه‌های دوره ساسانی پرداختم. در دانشگاه کالیفرنیا از روزی که وارد دوره لیسانس شدم به تحصیل زبان‌های ایرانی پرداخته بودم. طی ده سال گذشته متن‌های فارسی میانه (پهلوی) را خواندم و اخیراً چند نمونه از آن‌ها را تصحیح و ترجمه کرده‌ام. همچنین زبان‌های سُغدی و پارتی را مطالعه کرده‌ام. در مطالعه سرزمین‌های شرقی شاهنشاهی ساسانی، اسناد جدید به زبان باختری نیز بسیار اهمیت دارند که البته در این کتاب مورد استفاده قرار نگرفته‌اند. به گمان من فهم یک تمدن با همه جنبه‌های ظریف و پیچیده آن بدون دانستن زبان (یا زبان‌های) آن امکان ندارد. اگر کسی نتواند سنگنبشته‌های سلطنتی ساسانی، سنگ‌های مزار به زبان فارسی میانه و متون باقی‌مانده فارسی میانه را بخواند، نمی‌تواند در مورد تمدن ساسانی حق مطلب را ادا کند. مورخ باید با متون مانوی نیز آشنا باشد. در غیر این صورت بدان می‌ماند که کسی بخواهد تاریخ آلمان را بنویسد ولی آلمانی نداند. با این حال نقص این کتاب فقدان توجه کافی به گزارش‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناسی است که امیدوارم در آینده آن را جبران کنم.

این کتاب جانشین کتاب کریستینسن نخواهد بود، اما باید توجه داشت که حدود شصت سال از زمان نوشتن کتاب او گذشته و از آن هنگام به آگاهی ما از تاریخ ساسانیان بسیار افزوده شده و بسیاری اطلاعات تغییر کرده‌اند. این یگانه دلیل مهمی بود که مرا به بر عهده گرفتن این وظیفه واداشت. من آموزش و آگاهی خود را مرهون استادانم، دوستانم و همکارانی هستم که مرا روشن کرده و از کارم حمایت کرده‌اند. مایلم در این جا از همه آن‌ها سپاسگزاری کنم. بنابراین سپاس‌های خود را به مایکل ج. مورونی (دانشگاه لوس آنجلس)، هانس پتر اشمیت (دانشگاه لوس آنجلس)، کلودیا رپ (دانشگاه لوس آنجلس)، سیامک ادهمی (دانشگاه لوس آنجلس)، مایکل بیتس (انجمن سکه‌شناسی آمریکا)، ریچارد ن. فرای (دانشگاه هاروارد)، رحیم شایگان (دانشگاه هاروارد)، دانلد وایت کامب (دانشگاه شیکاگو)، مارتین شوارتز (دانشگاه برکلی)، حمید

محامدی (دانشگاه برکلی)، مازیار بهروز (دانشگاه سانفرانسیسکو)، افشین متین عسگری (دانشگاه لوس آنجلس)، محمود امیدسالار (دانشگاه لوس آنجلس)، مرجان عسگری (دانشگاه لوس آنجلس)، هوشنگ شهابی (دانشگاه بوستن)، امین بنایی (دانشگاه لوس آنجلس)، و حسین ضیائی (دانشگاه لوس آنجلس) تقدیم می‌کنم. در ایران افراد زیادی دوست و منبع تشویق من بوده‌اند. از ابوالفضل خطیبی (فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی)، داریوش اکبرزاده (موزه ملی ایران)، پریسا اندامی (تماشاگاه پول)، سعید سلیمانی (تماشاگاه زمان)، کتایون مزداپور (پژوهشکده علوم انسانی)، کورش کمالی سروستانی (بنیاد فارس‌شناسی)، مهران افشاری (بنیاد دایرةالمعارف اسلامی)، هوشنگ اعلم (بنیاد دایرةالمعارف اسلامی)، و ایرج افشار (دانشگاه تهران) سپاسگزارم. همه افرادی که نام بردم، چه مستقیماً و به صورت کتبی یا شفاهی در بحث‌هایی که داشتیم در لوس آنجلس، بوستون، نیویورک و تهران در نوشتن این کتاب سهم دارند. لازم به تذکر است که تقریباً تمام عکس‌ها را (بجز مَهرها و ظروف) خود نویسنده گرفته است.

تورج دریایی

لوس آنجلس و تهران